

موج سالنامه‌نویسی مدارس و گنجینه‌ای برای بازاندیشی سیرِ فرهیختگی ما

● محمدرضا مهدی‌زاده*

اشاره

اکنون ما و افق‌های نورانی و خیال‌اندیش ما برای آینده تا حد زیادی از تعریف و شناخت کنونی و راه طی شده دیروزی پدیدار و میسر می‌شود. اینکه چگونه از موانع و ظلماتِ فروافکننده بر خویش خارج شویم محتاج فرهیزش و فرهیختگی نسلی از دیروز تا امروز و فرداست. پس آموزش و فرهیزش، نقش کلیدی در تأمین گنجینه محدود خبرگان و کارگزاران پیشرفت به هنگام، درست و خوش مسیر تاریخی جامعه و در یک کلام «توسعه پایدار، متوازن و مناسب» دارد. اما ما اینک و در زمانه انفجار و پراکنش اطلاعات چقدر به تجارب و کردها و ناکرده‌های گذشتگان خود دسترسی داریم تا راه‌های رفته و نرفته را پاک‌سازی و بازسازی و نوسازی کنیم؟ یک راهبرد مهم را می‌توان در اهمیت داشتن و دسترسی به گنجینه‌ها و منابع رشد دانست. گنجینه‌ها یا سرمایه و ذخایر و میراث مکتوب و فرهنگی گذشته، برای اکنون و آینده نیازمند توجه و بازخوانی جدی هر نسل و عصر است. از این رو می‌توان آن را از سه منظر مورد توجه و ژرف‌اندیشی قرار داد. حیطه‌های «فهرست‌برداری»، «سالنامه و سندپژوهی» و «مطالعات یادگیری و آموزش» سه پهنه‌ای هستند که زمینه‌ساز افزایش سرعت و کیفیت در شناخت و توسعه فرهنگی هر کشور و به عبارتی بنیان‌گذار زیرساخت و تقویت موتور پیشران توسعه کلان هستند. فهرست‌برداری، خطر مرگ و نابودی میراث گذشته را از سر به دور می‌کند و زمینه و داده‌ها و مواد لازم را برای دو حیطه دیگر فراهم می‌سازد. میراث ماندگار گذشته عمدتاً در شکل مکتوب و در قالب کتاب یا جراید و نشریات برای ما به یادگار می‌ماند و با گذر زمان صرفاً آواری خواهند ماند بر تاریخ هر رشته و حیطه. فهرست‌برداری و نمایه‌سازی است که ما را از آشوب این آوارمانند تاریخ و داده‌های برهم‌انباشته شونده هرروزه نجات می‌بخشد.

□ سالنامه‌ها ممثل زمانه

اما از میان انواع اسناد مکتوب و تاریخی شده، بعد از کتاب مهم‌ترین منبع خاصه برای شناخت تاریخ و جامعه معاصر، نشریات یا منابع ادواری هستند. در میان این منابع، سالنامه‌ها جایگاه خاصی دارند. از این حیث که فشرده و دوره‌کننده یک سال هستند (و خود سال و سالشماری، قرارداد بشری برای دوره کردن و مرور رفته‌هاست!) و گزیده و دوره بودن نیز فرصت جمع‌بندی کل یک‌سال را در یک مجلد فراهم می‌کند (گزینش و برگزیده‌های بشر نیز یک شاخصه دیگر شناخت اوست!). افزون بر آن معمولاً گزینشی بودن مطالب و نویسندگان آنها معرف نگاه و سیمای جامعه آن سال هستند و در شناخت هویت و نگاه و تعریف جامعه آن سال از او به خودش، منبع مهمی به‌شمار می‌روند. مهم‌تر آنکه عملکرد و دستاوردهای یک دوره را می‌توان در آن به داوری نشست. هرچند سالنامه‌ها جای اطلاعات جزئی و تفضیلی نشریات روزانه یا فصلی و ادواری دیگر را نمی‌گیرند، اما می‌توانند اولین مرجع و گام آغازین هر پژوهشی را نیز به خود اختصاص دهند؛ زیرا ممثل و قالب‌گیر زمانه یکساله خود هستند. هر چه باشد امروزه واحد شمارش عمر انسان، سرگذشت، توسعه و جوامع آن نیز سال شده است و چه منبعی بهتر از آن و برای جمع‌بندی یا مرور کل سال یا دوران از سر گذشته پیشین.

اما اگر قرار باشد اطلاعات و نوع نگاه سالانه یک شهر و اجتماع به خودش را در قالب یک سالنامه در صور مختلف آماری، تبلیغاتی، اداری/دیوانی، بیلابنی، مطبوعاتی، مالی، آموزشی و... ببینیم (رش قاسمی ۱۳۷۹)، جز سالنامه‌های تدوین شده از سوی نشریات و مطبوعات، سالنامه‌های نهادهای علمی و آموزشی بهترین و قابل استنادترین خواهند بود. در سال‌ها و از میان شهرهایی که نرخ سواد در آنها به ۵۰ درصد هم نمی‌رسید و حتی از نشریات محلی نیز در برخی از آنها خبری نیست، این نهادهای فرهنگی هستند که بار گران توسعه و فرهنگ و تولید آگاهی و نگارش و نشر را بر دوش می‌کشند. تا قبل از گسترش دانشگاه‌ها و نظام آموزش عالی، این بار بر دوش مدارس بود و چه بسا حتی امروزه نیز بعضی از منتقدان فرارفت ما از سطح مدارس عالی به دانشگاه را با دید تردید می‌نگرند و معتقدند هنوز دانشگاه‌ها نیز کاری جز کوشش همان مدارس عالی قدیم صورت نداده‌اند (رک منصوری ۱۴۰۱). نیک می‌دانیم که بعد از مشروطیت و با ورود نگرش مدرن در ایران، مدارس جدید سرب‌آوردند و آموزش نو در ۴ گونه، دینی، سنتی و جدید و عالی تا عصر پهلوی و قبل تأسیس دانشگاه تهران در ۱۳۱۳ شروع به جوانه‌زنی کردند و می‌توان گفت عملاً و در غیاب آموزش عالی و دانشگاه نهادینه نشده؛ نهادهای آموزش و پراکنش دانش و آگاهی در ایران بودند. به عبارتی این دبیرستان‌های تازه تأسیس و معلمان و دانش‌آموزان آنها بودند که آینده آگاهی و دانش و توسعه ما را می‌ساختند.

جدول صفحه بعد سیر تغییرات کلان و گسترش آموزش و آگاهی در کشور و نیز جایگاه دبیرستان‌ها را با توجه به تغییرات نهادی، حوزه آموزش در سه مقطع از معارف

تا آموزش و پرورش نشان می‌دهد. این جدول با سال مبدأ تأسیس یا تحول در وزارتخانه آموزش کشور تحت نام‌های مختلف (که مؤید جهت‌گیری هر دوران است) تنظیم شده است (صدیق ۱۳۴۲ و ۱۳۵۵).

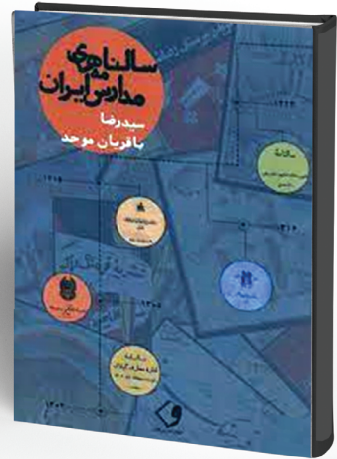
خلاصه تحولات نهادی در آموزش تا اوایل دهه ۱۳۵۰ ش.

نهاد اصلی (سال تغییر)	تغییرات و عوامل مهم هم پیوند یا پیابند	دلالت‌ها
تأسیس وزارت علوم (۱۳۳۲)	● تأسیس دارالفنون ۱۲۲۸ ش / تشکیل وزارت علوم ۱۲۳۲ ش / تصویب قانون تعلیمات اجباری ۱۳۲۹ ق / ۱۲۹۰ ش / تأسیس دبستان توسط رشیدیه در تبریز و تهران ۱۳۰۶ ق.	● ورود ایده و پیدایش مدارس نوین و آموزش مدرن به ایران
تغییر علوم به فرهنگ معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه (۱۲۸۹)	● قانون اداری معارف ۱۲۸۶ و قانون اساسی معارف ۱۲۹۰ / تصویب قانون اساسی معارف ۱۲۹۰ و شکل‌گیری مدارس ابتدایی شهری، روستایی، متوسطه و عالی / قانون شورای عالی معارف مصوب بیستم اسفند ۱۳۰۰ و تهیه موجبات تکثیر مدارس / ایجاد دارالمعلمین عالی ۱۳۰۷ و قانون تشکیل دانشسراهای مقدماتی و عالی ۱۳۱۲ و برنامه ساخت ۲۵ دانشسرای مقدماتی تا ۵ سال / ایجاد دانشگاه تهران و هزاره فردوسی ۱۳۱۳ / به‌کارگیری واژگان دبستان و آموزگار، راهنمایی و دبیرستان و آموزگار و قانون مربوطه و نظام ۶،۳،۳ از سال ۱۳۱۳	● نهادینه شدن آموزش ابتدایی و شکل‌گیری تربیت معلم (دارالمعلمین و دانشسرای بعدی)، بسط و گسترش تفکر آموزش، آموزگاری و تلاش برای تکثیر دبیرستان‌ها
تغییر به وزارت فرهنگ (۱۳۱۷)	● تصویب‌نامه وزیران برای تألیف کتاب‌های واحد درسی و ۸۰ عنوان کتاب ۱۳۱۷ / ایجاد آموزشگاه عالی بهداری در اصفهان و شیراز ۱۳۲۵ / تأسیس دانشگاه تبریز ۱۳۲۶ / در دوره متوسطه دوم به دو سال عمومی و یک سال تخصصی با رشته‌های ادبی، ریاضی، طبیعی، خانه‌داری و فنی حرفه‌ای تبدیل شد.	● اثرات فرهنگستان روی نامگذاری‌ها، شکل‌گیری و تأسیس دبیرستان‌ها در شهرهای بزرگ (از کلاس ۴ تا سیکل دوم و تمامی رشته‌ها)، خیزش موج سالنامه‌نویسی و رقابت در دبیرستان‌ها / ادارات فرهنگ
تغییر به وزارت آموزش و پرورش (۱۳۴۳)	● قانون آموزش و پرورش عمومی اجباری و مجانی در عرض ده سال در کل کشور ۱۳۲۲ / انتزاع وزارت علوم و آموزش عالی، فرهنگ و هنر در ۱۳۴۳ / تأسیس سپاه دانش ۱۳۴۱ / سپاه ترویج و ابدانی ۱۳۴۳ / تدوین قانون تعلیمات اجباری ۱۳۵۰ / ایجاد نظام ۵ و ۳ و ۳ و ۳ در سال ۱۳۴۵	● نهادینه شدن دبیرستان، انتخاب نام آموزش و پرورش توسط جهانشاهی وزیر فرهنگ، زمینه‌سازی گسترش مفهوم دانشگاه

همان‌گونه که پیداست تا اواخر دهه ۴۰ و انفکاک آموزش و پرورش از آموزش عالی، این دبیرستان‌ها هستند که نقش دانشگاه‌ها یا به قول رضا منصوری (۱۴۰۱) همان مدارس عالی را در شهرهای بزرگ و کوچک جز تهران ایفا می‌کنند. پس دبیرستان‌ها مهم‌ترین نقش و اثر را در این چند دهه در توسعه فرهنگی شهرها داشتند و پیدایش آنها به منزله زایش دورانی نو در ایران و سکوی رشد و گسترش دانشگاه‌ها بود. دورانی که جوانه آن با فکر امیرکبیر و تأسیس دارالفنون رخ نمود و در اعصار بعد به شکوفه و میوه رسید. در واقع دبیرستان‌های شهرهای دهه ۱۰ تا آخر ۴۰ نماد و معرف نهاد فرهنگ و پیشرفت شهرها بودند؛ چرا که در غیاب دانشگاه و مهم‌تر از آن کم‌سوادی مردم اکثر شهرها، نقش مدارس ابتدایی در سوادآموزی و آماده‌سازی افراد برای فرهیختگی بود، درحالی که دبیرستان‌ها نماد درجه‌ای بالاتر و رشد بود و فارغ‌التحصیلان آنها می‌توانستند با همان دیپلم در مدارس و ادارات با جایگاهی بالا نیز به استخدام درآیند.

در دهه ۱۰ تا اوایل ۵۰ شمسی می‌توان از خیزش یک جنبش نوشتاری، مطبوعاتی و تولید فرهنگ تحت عنوان «موج سالنامه‌نویسی» در بیشتر شهرها و ادارات فرهنگ ایران سخن گفت. تهیه یک گزارش مکتوب و سالنامه از عملکرد، گذشته و حال نهاد علمی و آموزشی (عمدتاً اداره فرهنگ یا دبیرستان که عملاً بار فرهنگ آن منطقه/شهر/عصر را به دوش می‌کشند) و درج گزیده‌ای از نوشته‌های نوقل‌مان یا اهل فرهنگ و فرهیختگان آن عصر در منطقه یا شهر پیرامونی در یک ژانر نوشتاری تحت عنوان سالنامه فرهنگ و دبیرستان پدید آمده است. در ادامه (صفحات ۵۸، ۵۹ و...) شماری از دبیرستان‌های منتشرکننده سالنامه و اندکی از محتوای آنها ارائه خواهد شد. این سالنامه‌ها را می‌توان اوج تقی‌لای نهاد فرهنگ و آموزش هر شهر برای قالب‌گیری و صورت‌بندی آموخته‌ها و اندوخته‌های دانش‌آموزان، معلمان و اهل فرهنگ هر دیار و مهم‌تر بازتاب‌دهنده تصور و نگاه عصرانه و دوران‌مند آنها به هویت، شهر و تاریخ و جغرافیای خود دانست. درج مقالات، اشعار یا اخبار امور متولیان و نهادهای فرهنگ (حوزه آموزش) مبین نوع جهت‌گیری و تعریف جامعه آن عصر هم هست؛ لذا این منابع را می‌توان از منابع درجه اول جامعه‌شناسی و تاریخ هر شهر و خاصه نهاد فرهنگ و آموزش آن به‌شمار آورد. به‌علاوه ورود این سالنامه‌های داخلی به حوزه چاپ و صنعت نشر اطلاعات خوبی از وضعیت چاپ و نشر را در عصر و مکان خود بازتاب می‌دهد و معرفی میزان رشد در این بخش است.

اما نکته تأسف‌آور این است که این سالنامه‌ها علی‌رغم چاپ با زحمت و هزینه شخصی دانش‌آموزان و افراد خیر و تأمین اوراق و پیش‌فروش، کمتر بر جای مانده‌اند و نسخه‌های آنها محدود و پراکنده است. ثبت و ضبط و مرور

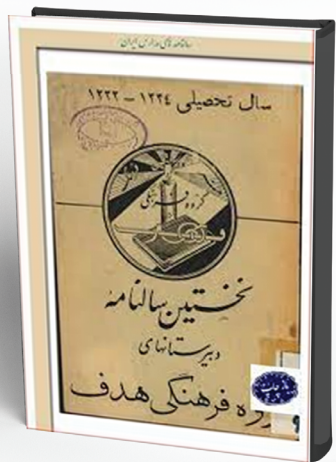
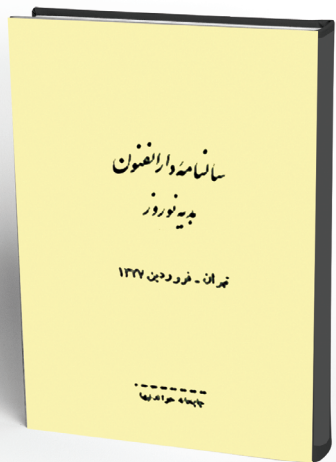

و تحلیل اطلاعات پدیدآمده تحت عنوان سالنامه‌های دبیرستان‌های کشور یکی از مهم‌ترین برنامه‌های پژوهشی برای شناخت گذشته، مسیرهای طی شده و کارآزمایی سیاست‌ها و سیستم‌ها و ساختارهای پیاده شده در حوزه آموزش و توسعه منابع انسانی ایران است. در غیاب، کارزار و اقدامی جامع و بلندمدت و مبتنی بر یک برنامه پژوهشی کلان و منسجم و به‌روز از سوی نهادهای پژوهشی و تاریخ‌نگار یا مستندساز برای این کار و تهیه یک پایگاه اطلاعاتی- محتوایی بزرگ و دیجیتال از این منابع کمیاب یا نایاب، کماکان شعله شمع فرهنگ و پژوهش با عرق‌ریزان روح و خون‌دل محققان منفرد و کوشا روشن است. مؤلف کتاب فهرست سالنامه‌های مدارس ایران، یک تنه و به‌علاقه و زحمت شخصی چندساله، مبادرت به بررسی و واکاوی محل ثبت نگهداری و فهرست‌برداری و نمایه‌سازی

از این اسناد در مکان‌های مختلف کرده است. وی در این کار مشخصات کامل هر سالنامه اعم از کوشندگان، سال و مکان چاپ و مهم‌ترین فهرست موضوعی تمام مطالب آنها را گردآوری و فهرست نموده است و با این کار داده‌های پژوهشی مهمی را یک کاسه و مکتوب ساخته و از خطر نابودی و البته فراموشی رهایی داده است.

این‌که در سه بخش آموزش و پرورش، فرهنگ و ارشاد و آموزش عالی و دانشگاه‌ها، هنوز حمایت و جهت‌دهی چندان و درخوری از این پژوهش‌ها صورت نگرفته و یک برنامه و یا مرکز پژوهشی برای نجات تاریخ، توسط واحدهای خاص ایجاد نشده، معضل بزرگی است. طراحی یک پایگاه وب و فراخوان ارسال اسناد، سامان‌دهی و اسکن آنها با هزینه دولتی و به‌رایگان و به‌صورت همگانی در اختیار محققان گذاشتن کمترین اقدام و برنامه این مراکز می‌تواند باشد. تحلیل و انجام پژوهش‌های درجه دو و فراتحلیل و روندیابی و... از اقدامات دیگری است که اگر با حمایت این مراکز روی این اسناد انجام شود به شناخت و تنویر بیشتر سیاستگذاران جهت فعالیت‌های بعد در کشور خواهد انجامید. در واقع توسعه از همین کاوش‌ها، بینش‌ها و ارزیابی‌ها بر گذشته مضبوط و مکتوب ما شکل می‌گیرد.

در اهمیت این اسناد و منابع، کمک به شناخت تاریخ محلی، جامعه‌شناسی، آموزش و توسعه و فرهنگ، استفاده در تهیه زندگینامه‌ها و اشخاص و رویدادهای مهم و تغییرات هویتی و نهادی کمترین آنها هستند؛ مثلاً اطلاعات نمونه زیر برخی از این اسرار برآمده از این گنجینه سر به مهر است که بعید است بتوان آنها را در منابع دیگر یافت. علاوه بر اطلاعات دست اول از بناها و کارگزاران و معلمان زمانه خود و مرور تاریخ و هنر و جغرافیای محلی، مقررات، ضوابط و انجمن‌ها و رویه‌های نهادینه شده به سهولت در این نشریات قابل بازآوری و تحلیل است و سیر شکل‌گیری و مراحل صعود

و افول فرهنگ را در هر شهر گزارش می‌کند. اشاره به فوران چاه نفت قم در مرداد ۱۳۳۵ ذیل مقاله مهم قم (یک کتاب در یک مقاله) از علی‌اصغر فقیهی و مقاله پیدایش منطق از سیدمحمدحسینی بهشتی رئیس دبیرستان دین و دانش و رئیس پسین دستگاه قضای ایران در آن سالنامه دبیرستان حکمت قم سال ۱۳۳۶-۱۳۳۷ (نشر شده؛ نامه دبیرستان البرز در ۱۳۵۲ (شاید جز اولین یک‌صدنامه‌ها) برای اولین بار؛ انتشار سالنامه‌های دبیرستان مشهور هدف ۱ تا ۳ با توجه به بنیانگذاران مؤثر آنها از ۱۳۳۴ تا ۱۳۵۲ (رهنما، بیرشگ ...؛ سالنامه آموزشگاه‌های مارکار یزد (سالنامه فرهنگ یزد ۱۳۳۳) و فیروز بهرام زرتشتیان تهران (با توجه به اداره یکپارچه آنها از کودکستان تا دبیرستان و دخترانه و پسرانه؛ سالنامه اداره کل تعلیمات اکابر، دبیرستان‌های نمازی شیراز، دبیرستان‌های کاشان (پهلوی و محمودیه و مقاله پرتو بیضایی در آنها) و سالنامه‌های دانشسرای مقدماتی و عالی و جامعه لیسانسیه‌ها (با آمارها و نیز مقالات افراد سرشناس) از نمونه‌های دیگری هستند که در این گنجینه می‌توان درباره آنها اطلاعات اولیه جهت بازکاوی لازم را یافت. در ادامه شماری از مقالات یا نقرات شناخته شده کنونی و قلمزده در این سالنامه‌ها در دهه ۲۰ تا ۴۰ بنابه نام‌نویسنده یا مطلب جالب آن می‌آید.

خلاصه شماری از موضوعات یا کسان برجسته سالنامه‌ها از سال ۱۳۱۵ تا ۱۳۳۶ ش.

سال نشر	نام سالنامه	برخی موضوعات، مقالات و نویسندگان برجسته
۱۳۱۵	سالنامه دانشسرای عالی	● پیوند علمی میان دانشکده معقول و منقول دانشسرای عالی بدیع‌الزمان فروزانفر؛ روش تازه در تحقیق تاریخی سعید نفیسی؛ اخبار و شهادت در تاریخ رشیدیاسمی؛ فلسفه و علوم تربیتی رضازاده شفق؛ نهضت باتوان و اجازه ورود آنها به دانشسرای عالی علی اکبرسیاسی
۱۳۲۰	سالنامه دانشسرای پسران تبریز	● انتشار ضمیمه: آموزش از نظر امام محمدغزالی (ص ۷۶)
۱۳۲۰	سالنامه دانشسرای عالی	● یک نامه از احسان‌اله یارشاطر، مقاله از نظامیه بغداد تا دانشگاه تهران میراحمدطباطبایی؛ معرفی انواع انجمن از انجمن وزه‌های دانش تا هواپیمایی
۱۳۲۳	سالنامه دانشکده ادبیات و دانشسرای عالی	● دهمین نشریه انجمن سالنامه دانشکده ادبیات، قانون تعلیمات اجباری، معرفی دوره دکتری ادبیات فارسی، نخستین و دومین جلسه دفاع دکتر، اندیشه یک‌پرنده از یمینی شریف

سال نشر	برخی موضوعات، مقالات و نویسندگان برجسته	نام سالنامه
۱۳۲۳	● مصاحبه با وزرای سابق فرهنگ	سالنامه دبیرستان دارالفنون
۱۳۲۳	● به یاد فروغی کریم‌فکور؛ گراور اعطای امتیازنامه نفت به دارسی از مجله‌ای فرنگی گراور هیتلر و فالگیر؛ مقالات و ترجمه‌های خارجی نظیر ویکتور هوگو و گوته؛ خاطرات زندگی من، مهدی حسابی	نشریه ادبی دبیرستان پانزده بهمن / ندای معرفت
۱۳۲۴	● معرفی دبیرستان تمدن دختران، نوشته‌های مهندس حسابی (رادایوم و اجسام رادیواکتیف)، جواد فاضل (محور زندگی)	سالنامه دبیرستان تمدن
۱۳۲۵	● چرا دبیرستان البرز به ایرانیان واگذار شد؛ یادی از جردن؛ مصاحبه با الهیار صالح؛ نتایج پرورش و آموزش امریکایی	سالنامه دبیرستان البرز
۱۳۲۶	● روزی که جنس اولاد به میل پدر و مادر تعیین می‌شود، نامه به آقای بنی‌احمد، مدیر مجله بازی کودکان	سالنامه دبیرستان پهلوی همدان
۱۳۲۷	● درگذشت بانو دکتر سیاح، نوشته‌های سیاسی بهمنیار مقدم همایی، معین، صفا، خانلری مرتضی کیوان و... فارغ‌التحصیلان و دانشجویان دکتری	سالنامه دانشکده ادبیات و دانشسرای عالی
۱۳۲۷	● اصلاحات فرهنگی را از کجا باید آغاز کرد عیسی صدیق / قابل توجه آقای وزیر فرهنگ به قلم حکیم لعلی مدیر همین دبستان / نامه به وزارت فرهنگ	سالنامه دبیرستان پرتو تهران
۱۳۲۷	● انجمن سخنرانی و مناظره وتاریخچه آن مظاهر مصفا دانش آموز پنجم و نیز شعر اسیر هوای بسته دردام به‌اثر او	سالنامه دبیرستان حکیم نظامی قم
۱۳۲۷	● نخستین سالنامه، روزنامه رازی از نجف دریابندری، شمه‌ای از فرهنگ شرکت نفت، آموزشگاه فنی نفت، شبانه‌روزی شرکت نفت، سایر مؤسسات فرهنگی شرکت لوله‌های نفت	سالنامه دبیرستان رازی آبادان
۱۳۲۸	● یادآور مناظره فیلسوف و طبیعت منوچهر آزمون، شعر سیدجمال‌الدین کشمیری تصویر گلشائیان وزیر فرهنگ	سالنامه دبیرستان دارایی

سال نشر	نام سالنامه	برخی موضوعات، مقالات و نویسندگان برجسته
۱۳۲۹	سالنامه دبیرستان ادب اصفهان	● دوره جدید دبیرستان ادب، ضمیمه: رساله میهمانی افلاطون الهی ترجمه از عربی محمدباقر الفت
۱۳۲۹	سالنامه دبیرستان پهلوی تهران	● جشن مهرگان اردشیر روحانی / مارگیران محمدضیا هشترودی
۱۳۲۹	سالنامه دبیرستان فرهنگ اصفهان	● ورقی از مشروطیت در اصفهان محمدصدرهاشمی، رساله تذکرةالانساب
۱۳۳۰	سالنامه دبیرستان ادب اصفهان	● کسانی از صحابه که به اصفهان آمدند محمدصدرهاشمی، آثار محمدمهریار، جعفر نوا، الفت و چندین ترجمه
۱۳۳۱	سالنامه دبیرستان پهلوی خرم آباد	● وظیفه و قید: حسین بطحائی/ شعر به دوست هنرمندم علی دشتی از عبدالحمید آیتی/ شعرنظام وفا / شرح حال بنان به قلم عبدالمجید بنانی معاون اداره دارائی
۱۳۳۱	سالنامه دبیرستان جم	● گزارش انجمن انتظامات / نظامت به قلم امی ناظم دبیرستان / شعر به مناسبت ملی شدن صنعت نفت و ورود مصدق به ایران / معرفی صادق هدایت به قلم دنوایی و شب های ورامین او
۱۳۳۱	سالنامه دبیرستان سعدی اصفهان	● سیاحی که در ۱۲۲۷ از اصفهان دیدن کرد محمدصدر هاشمی / شعر ای مصدق جعفر آل ابراهیم / سرود دبیرستان مجتبی کیوان و آهنگ از جهانگیر پازوکی دانش آموز دبیرستان
۱۳۳۲	سالنامه دانشسرای مقدماتی و تربیت بدنی پسران شیراز	● آیا مدارس باید مختلط باشند: هاشم جاوید دبیر زبان / در باغ سحر آسای مثنوی عبدالعلی دستغیب
۱۳۳۳	سالنامه دبیرستان بوذرجمهر بندر پهلوی	● اولین نشریه دبیرستان بوذرجمهر / شعر برگور بوسه‌ها نادرپور / حقایقی درباره دانش‌آموزان بندر پهلوی عبدالرضا دریابیگی
۱۳۳۳	سالنامه فرهنگ مهاباد	● هزاره بوعلی محمدمجدی رئیس دبیرستان پهلوی / شعر کردی محمدمجدی و شعر تشریف‌فرمایی همایونی و نیز رفع سوقصد

سال نشر	نام سالنامه	برخی موضوعات، مقالات و نویسندگان برجسته
۱۳۳۵	سالنامه دبیرستان علمیه تهران	● به مناسبت مرگ ناگهانی عباس اقبال / مقالات متنوع و پر بار
۱۳۳۵	سالنامه فرهنگ مه‌باد	● مناظره بین موافقین و مخالفین زن و نیز یک شعر و مسابقه در این مورد
۱۳۳۶	سالنامه حوزه فرهنگی شهرضا	● تغییر قمشه به شهرضا/ دبیرستان سپهر/ نظام وفا/ سعدی/ آذر میدخت/ دانشسرای مقدماتی دبیران لیسانسیه/ متجددین آموزش اکابر/ عکس دکتر محمدمهران وزیر فرهنگ
۱۳۳۶	سالنامه دبیرستان ادب اصفهان	● سربداران محمدصدرهاشمی/ قیاس مجید موسوی رئیس دادگستری/ دو داستان از راحه الصدور راوندی و وتولستوی سیدرضا دایی جواد؛ شعر کشتزار جهان محمدحقوقی کلاس پنجم
۱۳۳۶	سالنامه فرهنگ سیرجان	● نشریه شماره ۱ فرهنگ سیرجان/ معرفی باستانی پاریزی رئیس دبیرستان دخترانه بهمینیار/ اشعاری از مرضی ستوده نیار و محمدعلی ستوده نیا شهردار شیرجان
۱۳۳۶	سالنامه فرهنگ گنبد کاووس	● دانشسرای عشایری/ شعر قو از حمیدی شیرازی/ فروغ محبت نظام وفا/ اشعار ناظرزاده کرمانی و ابوالقاسم‌حالت
۱۳۳۶	نشریه انجمن ادبی دبیرستان فر دوسی تبریز	● مخصوص مهر و آبان و اذر هر ۳ ماه منتشر می‌شود/ منظور از ملی کردن دبیرستان فردوسی چه بوده است جواد یانس/ شعر ای اسمان مفتون امینی/ آخرین بهار سعدی اودیک ایساهاقیان/ کوچک و خواندنی ها کوپ ها کوپیان

علاوه بر سبک جالب و کاربردی مؤلف در فهرست‌نویسی که از پس چندین تمرین و قلم‌فرسایی در حوزه‌های دیگر فهرست‌نویسی و نیز حوزه ادبیات، انشا و کتابگذاری برآمده، پیشنهادات پژوهشی مؤلف و گردآورنده (ص ۱۷ تا ۲۰) از نکات قابل توجه کتاب است. نکاتی که خوانندگان را در بهره برداری بهتر اثر یاری خواهد داد. اما در نهایت این فهرست باید در پس گذر ایام و چاپ‌های بعدی باز هم کامل‌تر و غنی‌تر شود و سالنامه‌های احتمالاً یافت شده جدید بدان افزوده گردد و با فراتر رفتن از دامنه سال ۱۳۵۵ ما را در شناخت آغاز و انجام سالنامه‌نویسی در مدارس و تحولات فرهنگی ایران یاری بیشتر دهد.

منابع

۱. اکو امبرتو ۱۳۹۳ فهرست را دوست داریم چون نمی‌خواهیم بمیریم مصاحبه با اشیگل، ترجمه عاطفه اولیایی در انسان‌شناسی و فرهنگ.
۲. اکو، امبرتو، کریر، ژان کلود (۱۴۰۰). از کتاب‌رهای ناداریم، ترجمه مهستی بحرینی، تهران: نیلوفر.
۳. باقریان موحد، سیدرضا (۱۴۰۰). سالنامه‌های مدارس ایران ۱۳۰۳-۱۳۵۵، قم: وراقان.
۴. صدیق عیسی (۱۳۴۲). تاریخ فرهنگ ایران تهران: سازمان تربیت معلم و تحقیقات تربیتی.
۵. صدیق عیسی (۱۳۵۵). تاریخ مختصر فرهنگ ایران تهران: شرکت سهامی طبع کتاب.
۶. قاسمی فرید (۱۳۷۹). سالنامه‌نگاری در ایران، تهران: پروین.
۷. منصوری رضا (۱۴۰۱). مبانی علم و طراحی مفهومی دانشگاه در ایران، تهران: دیباچه.